

PREOCUPĂRILE JURIDICE ALE LUI JEAN BODIN (1530-1596)

ELENA DAMIAN*

Résumé: *Les préoccupations juridiques de Jean Bodin (1530-1596)*
Figure imposante de l'époque de la Renaissance, philosophe, écrivain et juriste, Jean Bodin a été connu par ses œuvres en Transylvanie aussi. Ses ouvrages se trouvent en haute estime dans les plus importantes bibliothèques transylvaines, et les notes manuscrites qu'on y trouve font preuve qu'ils ont été étudiés et appréciés.

Mots-clé: *idei filosofice, separația puterilor.*

Jean Bodin (1530-1596), jurist, economist, filosof și scriitor renumit al Renașterii, este, poate, figura cea mai impunătoare, alături de cea a lui Pierre de la Ramée, în mișcarea intelectuală din Franța epocii renascentiste¹.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în Franța sfâșiată de lupte religioase care luau caracterul unor adevărate războaie civile, a ieșit la iveală preocuparea de a asigura, cu orice preț, existența statului, pentru a contracara primejdiile existente. Această preocupare s-a materializat prin apariția așa-numitului „partid al politicilor” care declarau că nu erau nici cu catolicii, și nici cu protestanții, înțelegând să reprezinte numai interesele generale și comune ale statului ca organism superior facțiunilor confesionale. Influența acestui partid s-a simțit mai mult în răspândirea spiritului de toleranță care a dus la publicarea edictului de la Nantes. Din punct de vedere teoretic, preocuparea pentru soarta statului, în mijlocul violențelor lupte religioase, și-a găsit expresia în apariția lucrărilor lui Jean Bodin.

* Lect. univ., Facultatea de Drept din Cluj-Napoca, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București; bibliotecar, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca; doctorand în filologie.

¹ P. P. Negulescu, *Filosofia Renașterii*, Edit. Academiei Române, București, 2006, p. 794 (cap. X, Jean Bodin, ideile politice și sociale).

S-a născut în anul 1530, la Angers, într-o familie a cărei situație socială și a cărei origine etnică nu au putut fi destul de bine stabilite. Tatăl său era francez, iar mama se pare că era de origine semită. Jean Bodin era un bun cunoscător al cărților religioase ale evreilor și a unora din operele lor filosofice. A făcut studii de drept, a practicat avocatura și, apoi, a intrat în magistratură. A urmat cursurile Facultății de drept la Universitatea din Toulouse, unde a fost, apoi, și profesor. Preocupările sale juridice l-au împins către studii suplimentare de istorie și filosofie. El vroia să reformeze studiul dreptului cu ajutorul datelor istorice. În anul 1561, era avocat la Paris, iar în anul următor, era, la Poitiers, substitut de procuror. În anul 1566, a apărut prima sa operă *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (Metodă pentru ușurarea cercetării istorice), în care își propunea să reformeze, mai întâi, cu ajutorul unei metode noi, știința istoriei, pentru a putea, al rândul ei, să ajute mai bine studiarea dreptului public și privat. Această lucrare îi aduce autorului un succes deosebit, deoarece, prin ea, a pus bazele filosofiei istoriei în Franța. În anul 1576, el o reeditează, sub titlul *Methodus historica* (Metodă istorică)².

O atenție deosebită a acordat-o aspectului economic al vieții popoarelor pe care îl considera mult mai important decât pe altele. În acest sens, a publicat la Paris, în 1568, lucrarea *Réponse aux paradoxes de M. Malestroit, touchant le fait des monnaies et l'enrichissement de toutes choses*. Aici, apar, pentru prima oară, ideile de mai târziu ale economiei politice liberale, cu privire la libertatea industriei și a comerțului. Bodin critica, în același timp, concepția „balanței comerciale” care domina politica economică a statelor din timpul său.

Interesant este, de asemenea, modul cum stabilea Bodin „superioritatea” îndeletnicirilor industriale și comerciale asupra celor militare, pe care contemporanii săi le considerau, sub influența concepțiilor vechi, feudale, ca alcătuind o carieră de elită. A produce - spunea el - e mult mai important decât a distruge. Industria cere bunuri și comerțul, care le face să circule, punându-le la dispoziția consumatorilor, înlesnesc viața oamenilor și asigură prosperitatea statelor. Armatele care fac războaie distrug bunuri, strâmtorează viața oamenilor și compromit bunăstarea lor. Mai mult, afirma el, războaiele nu numai că distrug bunuri, dar îngreunează, ulterior, producerea lor prin pierderile de oameni

² A. Ion (coord.), *Dicționar istoric critic. Literatura franceză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 44-45.

pe care le provoacă și care le reduc numărul producătorilor. Industria și comerțul favorizează și bunele raporturi între state și păstrarea păcii, atât de necesară omenirii. Aceste idei le-a reluat și le-a dezvoltat în cea de-a doua lucrare cu caracter economic, publicată în 1578, la Paris, cu titlul *Discours sur le rehaussement et la diminution des monnaies*.

Cea mai importantă lucrare a sa a fost tratatul despre republică, apărut, mai întâi în limba franceză, „ca să fie mai bine înțeles de toți francezii”, cu titlul *Six livres de la République* (Paris, 1577), apoi, tot el a tradus lucrarea în limba latină: *De Republica libri sex* (Paris, 1584). Este capodopera sa, o operă care a avut un succes extraordinar, greu de egalat și care a anticipat *L'Esprit des lois* a lui Montesquieu (1689-1755)³. În primii trei ani, au apărut 7 ediții, iar în 1580, când ajunge în Anglia (1-a însoțit pe ducele de Anjou, care se ducea să ceară mâna reginei Elisabeta), a avut satisfacția să vadă că opera sa era deja studiată la universitățile din Oxford și Cambridge. Lucrarea este plină de erudiție, „un adevărat tratat politic, o adevărată enciclopedie filosofică și politică”⁴, îndreptată împotriva lui Machiavelli și a pamfletarilor antimonarhici, lucrare care îl consacră definitiv. De fapt, lui Bodin i se datorează o mulțime de idei politice, istorice și juridice, clădite într-un adevărat sistem filosofic, în cadrul unei vaste opere, scrisă atât în franceză, cât și în latină. Bodin considera că „istoria este cea mai bună introducere în politică”⁵. Bodin este primul autor renescentist care expune cu claritate principiul suveranității statelor⁶.

Într-o perioadă în care atât catolicii, cât și protestanții se întreceau în grozăvii, în masacre și schingiuiri, în devastări și vandalisme, el încearcă o conciliere între aceștia. Despărțirea protestanților de catolici nu era numai una bisericească, ci, între ei, era și o prăpastie în punct de vedere politic. Protestanții se constituieră într-un fel de republică federativă. Catolicii, la rândul lor, alcătuiseră „Liga sfântă”, care reprezenta, cu alte cuvinte, la fel ca uniunea protestantă, un stat în stat.

³ A. Ion (coord.), *Histoire de la littérature française*, vol. I, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1982, p. 143.

⁴ Berthelot ș. a. (coord.), *La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts par une société de savants et de gens de lettres*, vol. VII, Bobino – Bricci, H. Lamirault et C-ie, Paris, [1885-1902], pp. 23-24.

⁵ *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*, tome 2, Librairie Larousse, Paris, 1960, p. 191.

⁶ A. Pauphilet, L. Pichard, R. Barroux, *Dictionnaire des Lettres Françaises. Le seizième siècle*, Arthème Fayard, Paris, 1951, p. 113.

Între aceste două puteri, autoritatea regală micșorată și umilită era aproape incapabilă să mai guverneze. În această situație, Bodin considera că doar întărirea autorității regale putea rezolva conflictele și starea de criză în care se afla țara. Doar regele putea să încerce din nou unirea, doar el putea să-i împace pe toți, prin concesii înțelepte, să redea liniștea internă și siguranța externă. Era ceea ce avea să facă douăzeci de ani mai târziu Henric al IV-lea. Puterea regală trebuia susținută și întărită, și, deoarece lui Bodin nu-i stătea în puțință s-o facă din punct de vedere practic, el a vrut s-o realizeze cel puțin din punct de vedere teoretic, publicând tratatul său despre republică.

Lucrarea are șase părți. În prima, autorul studiază statul sau „republica” (termenul antic) – în general – și cercetează condițiile existenței sale. În partea a doua, examinează formele de guvernământ, iar, în cea de-a treia, studiază diferitele organe ale statului și raporturile dintre ele. În partea a patra, el caută cauzele măririi și decăderii statelor. În partea a cincea, trece în revistă mijloacele lor de apărare în afară și înăuntru (armata, diplomația și războiul). În partea a șasea, examinează viața economică a statului, comerțul și industria, monedele și impozitele.

Bodin analizează scopul statului și puterea care îl realizează. Această putere care hotărăște și execută în ultimă instanță este suveranitatea. Ea nu cunoaște deasupra ei decât legile eterne ale justiției; toate celelalte legi sunt sub ea, fiindcă le face ea însăși. Această putere supremă aparține statului întreg și nu este altceva decât statul însuși, considerat de autor ca un organism colectiv, ca o persoană morală. Bodin a apărut principiile unei monarhii regale temperate. L-au preocupat drepturile poporului, lucru dovedit prin datoriile pe care le impune suveranității. În concepția sa, regele trebuie să respecte, în mod absolut, persoana și averea supușilor săi: „Suveranul nu este stăpân pe bunurile supușilor săi ... [el]nu poate stabili impozite fără consimțământul adunării generale”⁷. Modelul de monarhie pe care ni-l propune Bodin se îndrepta, de fapt, către monarhia constituțională pe care aveau s-o preconizeze cugetătorii politici ai veacului al XVIII-lea.

Interesantă este și împărțirea națiunilor în funcție de climă, influența acesteia asupra moravurilor popoarelor. O idee modernă este cea a impozitului proporțional cu venitul⁸.

⁷ *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*, p. 191.

⁸ Tributar ideilor general acceptate ale vremii sale, Bodin nu a fost de acord cu teoriile lui Copernic, referitoare la rotația Pământului în jurul propriului său centru și în

Când, într-un stat, există mai multe confesiuni, cel mai înțelept lucru, afirmă el (care era catolic), este ca fiecare cetățean să fie lăsat să creadă în felul său. Așadar, Bodin era adeptul toleranței religioase, din motive de ordin practic, punând înaintea interesului statului⁹. Toleranța religioasă i se părea necesară pentru pacea spirituală a lumii și pentru buna ei dezvoltare¹⁰.

Cărțile lui Jean Bodin au circulat și în Transilvania, găsindu-se într-un număr relativ mare, 17 exemplare, dacă ținem cont de raritatea lor. Ele sunt păstrate în colecțiile unor biblioteci importante, după cum urmează¹¹:

–Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca: 5 exemplare;
De Republica libri sex, ..., Paris, apud Iacobum Du-puis, 1591, in-8°, legată în pergament.

Les six livres de la République, Paris, chez Jacques du Puys, 1583, in-8°, legată în pergament.

Methodus ad facilem historiarum cognitionem, [Lugduni], apud Ioann. Mareschallum, 1583, in-8°, legată în pergament.

Methodus historica, în: *Artis historicae penus octodecim scriptum*, tom I, Basileae, ex officina Petri Pernaie, 1579, in-8°, legată în pergament.

Universae naturae theatrum, Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Ioan. Aubr., 1597, in-8°, legată în carton.

–Biblioteca „Brukenthal” din Sibiu: 4 exemplare;
De magorum daemonomania, seu detestando ..., Francofurti, Nic. Bassaeus, 1590, in-8°, legată în piele.

De republica libri sex, Parisiis, Jacob Du Puys, 1586, in-folio, legată în piele.

Ibidem.

Methodus ad facilem historiarum cognitionem, Lugduni, heredes Ioannis Mareschalli, 1591, in-12°, legată în piele.

–Biblioteca „Teleki-Bolyai” din Târgu Mureș: 3 exemplare;

jurul Soarelui și le-a criticat cu severitate. Apud: Personalități care au schimbat istoria lumii. Larousse, vol. 2, *De la Renaștere până la Iluminism. 1492-1789*, trad. A. Bădescu, Edit. RAO, București, 2006, p. 178.

⁹ P. P. Negulescu, *op. cit.*, pp. 794-814.

¹⁰ E. Damian, *Cartea franceză a Renașterii în fondurile Bibliotecii academice clujene (II)*, în „Biblioteca și Cercetarea”, XII, 1988, p. 175.

¹¹ Ne referim doar la exemplarele din secolul al XVI-lea.

De magorum daemonomania libri IV, Basileae, per Thomam Guarinum, 1581, in-4°.s

Methodus historica, Tom I, în: *Artis historicae ...*, Basel, 1579, in-8°.

Universae naturae theatrum, Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Joan. Aubrium, 1597, in-8°.

–Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca: 3 exemplare;

Methodus ad facilem historiarum cognitionem, Lugduni, 1591.

Les six livres de la république, Lyon, 1593.

De republica libri sex, Francofurti, 1594.

–Biblioteca „Batthyaneum” din Alba Iulia: 2 exemplare.

Les six livres de la république, Paris, Jacques Du Puys, 1572, in-folio, legată în piele.

De republica libri sex (I-II), Francofurti, Ioannem Wechelium Petrum, 1584, in-8°, legată în carton.

În concluzie, operele juridice ale lui Jean Bodin au fost cunoscute și în Transilvania, contribuind la mișcarea intelectuală din această zonă.